

E. Nieznański

"Dialektika kak metod postrojenija teorii", M.B. Turowskij, "Woprosy filosofii" (1965) : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 1/2, 258-260

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zawierać gnozeologiczną treść tylko dlatego, że ona odzwierciedla rzeczywistość (w stosunku do percepcji wcześniejszą i od niej niezależnie istniejącą).

3. „Powrót do rozumu“, głoszony przez „Asocjacje“, okazuje się — twierdzi Łukaszewicz — powrotem idealistycznej metafizyki Platona, Arystotelesa i Tomasza z Akwinu; jest przejściem na pozycję „obiektywnego idealizmu“. Wg „Asocjacji“ podmiot w procesie poznawczym ujmuje przedmiot w jego „znaczeniu“ dla podmiotu. Rozumienie „znaczenia“ jest tu związane z nauką o formie. O ile dla ontologii forma jest istotą przedmiotu, to dla gnozeologii — jest znaczeniem. Człowiek poznaje „zatem“ duchową naturę bytu. Poznanie (prawdziwe) polega na zbieżności znaczenia, t.j. formy w gnozeologicznym aspekcie, z formą samego przedmiotu jako istoty rzeczy.

„Asocjacja“ nie daje jednak odpowiedzi na pytanie, kiedy i przy jakich warunkach ta zbieżność ma miejsce, a kiedy jej brak.

E. Nieznański

Turowskij M. B., „Dialektika kak metod postrojienija teorii“, Woprosy filosofii. 2. 1965. (Streszczenie).

- a) Wiedza jako forma praktycznej działalności. (Knowledge as a form of practical actions): 1.
- b) Teoria jako historycznie określona forma wiedzy. (Theory as a historically definite form of knowledge): 2.
- c) Metoda a teoria. (Method and theory): 3.
- d) Dialektyka jako metoda konstruowania teorii. (Dialectics as method of construction of any theory): 4.

Praca ta składa się ze wstępu i czterech części. We wstępie autor przybliży czytelnikowi rozumienie tematu przez określenie wzajemnych związków i treści pojęć: metody, przedmiotu i teorii. Przez metodę, wg Turowskiego, rozumie się zwykle sposób badania lub przetwarzania przedmiotu odpowiadający „treści“ tego przedmiotu. Przedmiot w metodzie ukazuje się jako określona teoretyczna konstrukcja, tj. jako rezultat i forma historycznie zdeterminowanej działalności; jest widziany poprzez jego teorię. Naukowa teoria poprzedza metodę logicznie i historycznie.

Zasadniczym zadaniem pracy Turowskiego jest: „wykazać, że dialektyka, immanentna w stosunku do przedmiotów nauk konkretnych, jest logiką teoretycznego myślenia (systemem kategorii), tj. konkretno-ogólną metodologią“.

1. Pierwsza część pracy nosi tytuł: „wiedza jako forma praktycznej działalności“. Percepcja u człowieka — zdaniem autora — będąc bezpośrednią formą odzwierciedlania, nie tylko ujmuje obiekt jako oddzielną rzecz (to co bezpośrednio „dane“), ale jest równocześnie wiedzą, bo ujmuje przedmiot, o ile jest bezpośrednią formą „zadaną“ przez poprzednie ogólnopraczyne doświadczenie człowieka; ujmuje przedmiot jako element systemu związków. Zwierzę konsumuje przedmiot taki, jakim on jest, nie zmienia, nie dostosowuje do potrzeb. Człowiek natomiast zmienia, przystosowuje obiekty do własnych potrzeb. Ta funkcjonalna natura stosunku człowieka do przedmiotu warun-

kuje nowy charakter „adekwatności”. Zwierzę reaguje bezpośrednio na przedmiot; człowiek — na wiedzę o przedmiocie. Wiedza o strukturze przedmiotu jest rezultatem doświadczenia społecznego. „Struktura wiedzy jest immanentną formą uogólniania praktycznego doświadczenia”. Nawet gdy wiedza przyjmie w końcu postać teorii i oddzieli się od praktyki, to i tak — historycznie — jest „immanentną formą uogólniania praktycznego doświadczenia”.

2. Druga część pracy poświęcona jest „teorii jako historycznie określonej formie wiedzy”. Autor stara się w niej dać zasadniczą charakterystykę „teorii” w jej okresie antycznym, średniowiecznym i w wiekach XVI—XVIII. Turowski uważa, że początkowo, przed pojawieniem się teorii, wiedza występowała tylko w formie celu ludzkich czynności, była sumą umiejętności, była wiedzą empiryczno-praktyczną. Teoria jako forma wiedzy zrodziła się w starożytności i występowała obok wiedzy empiryczno-praktycznej. Pierwszym problemem teoretycznej formy wiedzy było zagadnienie ruchu. Już w starożytności rozróżniano „świat jakim się być wydaje” i „świat jakim jest”. Rozum, dla starożytnych teoretyków, stał się centralnym, jeśli nie jedynym „sposobem rozwiązywania sprzeczności”. Teorię antyczną — wg Turowskiego — charakteryzuje wreszcie i to, że „utożsamiała wiedzę z oglądem”. Dla chrześcijańskiego średniowiecza, natomiast, wiedza — to spekulatywne osiągnięcie rozumienia tego, co powszechne. Jej przedmiotem jest nie empiryczny „wygląd” rzeczy lecz ich istota. Nauka jako współczesna forma wiedzy narodziła się w wiekach XVI—XVII. Od tego okresu przyrodoznawstwo staje się podstawowym aspektem wiedzy, a filozofia — jego gałęzią. Filozofia nowożytna w teorii widzi formę uzasadnienia praktycznego działania.

3. Część trzecia traktuje o „wzajemnych stosunkach między teorią i metodą”. Teorię zwykle utożsamia się z naturą i strukturą ludzkiej wiedzy milcząco wychodząc z założenia, że wiedza z istoty swojej jest teoretyczna. W ten sposób — podkreśla Turowski — zapomina się o zależności teorii od praktyki. Teoria najpierw jest praktyką, a teoretyczne jest dopiero „konstruowanie przedmiotu jako systemu”. Teoria jako uogólniona praktyka zbiega się z metodą. Ale zbieżność ta ma miejsce dopiero wtedy, gdy teoria pozna już istotę, czyli wewnętrzne prawidłowości, przedmiotu. Także system praktycznych prawideł, pozbawiony zrozumienia „istoty”, nie stanowi metody, „bo nie gwarantuje władania całym przedmiotem”. Metoda ma się tak do konkretnych sposobów działania, jak „ogólne” do „jednostkowego”. Metoda — konkluduje Turowski — jest narzędziem rozwiniętej nauki, znającej istotne związki i relacje swojego przedmiotu, poznającej prawa jego rozwoju i wykorzystującej tę wiedzę do praktycznego działania.

4. Końcowa część pracy została poświęcona „dialektycznej logice jako metodzie tworzenia teorii”. Logikę w ogóle Turowski dzieli na logikę abstrakcyjno-analityczną (formalną, matematyczną) i — dialektyczną („treściową”). Obie te odmiany logiki uzupełniają, dopełniają swój udział przy tworzeniu teorii. Dialektyka dorzuca aspekt konkretności, bo odtwarza obiekt w myśleniu jako „jedność różnorodności”, jako przedmiot „sprzeczny”. Logika dialektyczna — to logika rozwoju wszelkiego konkretnego przedmiotu. Jako system kategorii jest ona powszechną metodą budowania

„dowolnej przedmiotowej teorii”, czyli — logiką teoretycznego myślenia; jest także metodologią wszelkiej konkretnej nauki. Ujawnia ona same zasady konkretno-naukowego ujmowania, określania przedmiotu.

E. Nieznański

Z ZAGADNIENÍ PSYCHOLOGII

BOBER S.

Kreutz M., *Metody współczesnej psychologii. Studium krytyczne*, Warszawa 1962 r.

LASECKA W.,

Tyborowska K., *Problemy współczesnej psychologii*. Warszawa 1964 r.

KREUTZ Mieczysław, Metody współczesnej psychologii. Studium krytyczne. PZWS. Warszawa 1962, 451 + 1 nłb.

W pracy tej chodzi Autorowi — jak podaje w przedmowie (s. 3—5) — o trzy zasadnicze sprawy: — 1) „o przywrócenie metodzie introspekcyjnej należnego jej w psychologii miejsca”, 2) „o zwrócenie uwagi na brak racjonalnych podstaw metod projekcyjnych”, oraz 3) o wprowadzenie w życie „modyfikacji niezbędnie nam potrzebnej metody testów”.

W rozdziale pierwszym (s. 6—22) mówi on o potrzebie orientacji w różnorodności współczesnych metod psychologicznych zarówno co do ich istotnej wartości jak i aktualnej przydatności. Dokonuje też własnego, dychotomicznego podziału według istotnych cech poszczególnych metod.

Wyróżnia więc K.: metody niespecyficzne (stosowane także w innych naukach), jak metody rozumowania, statystyczne i fizjologiczne, oraz metody specyficzne, do których zalicza metody bezpośrednie, czyli introspekcyjne, i metody pośrednie, czyli przedmiotowe. Zarówno w metodach introspekcyjnych jak i przedmiotowych wyróżnia dwie podgrupy: metody obserwacyjne i metody eksperymentalne, kładąc tym samym kres niesłusznemu przeciwstawianiu eksperymentu introspekcji.

W dalszych 16 rozdziałach znajduje się analiza i ocena introspekcji (s. 23—132) i metod przedmiotowych (s. 133—443).

Metoda introspekcji jest metodą fundamentalną psychologii jako nauki o świadomych procesach psychicznych, owym „niezbędnym punktem wyjścia. Bez niej metody przedmiotowe nie są w stanie wzbogacić wiedzy o życiu psychicznym człowieka. Nie znaczy to, że introspekcja jest metodą wystarczającą. Przeciwnie, jej wyniki, nie poparte badaniami pośrednimi, są wątpliwe i mało użyteczne. Dlatego też „jedyną drogą rozwoju psychologii jest łączne stosowanie metod introspekcyjnej i przedmiotowych” (s. 92).

Jednym z podstawowych zarzutów jest zarzut niesprawdzalności, a zatem i nienaukowości introspekcji. Jednakże „niesprawdzalne są tylko jednostkowe sądy intro-